

MOJA KUĆA JE MOJA TVRĐAVA – NA JEDAN VIKEND JE I TVOJA!

„Budapest 100” – program koji stare zgrade pretvara u savremene

Nora Nemet¹
Enike Tolnai-Paloci²

UDK: 725(439.151)

DOI: 10.14415/zbornikGFS23.006

Rezime: Program Budapest100 pokrenut je 2011 godine u organizaciji Arhiva Otvoreno Društvo (Nyílt Társadalom Arhívum), Centra Savremene Arhitekture (Kortárs Építészeti Központ), stanara, dobrovoljaca i oduševljenih lokalpatriota radi proslave stogodišnjih budimpeštanskih kuća. Program nije usmeren samo na zgrade od istorijskog značaja, već omogućuje uvid i u neugledne kuće ili fabričke zgrade. Jedini uslov za priključenje je da stogodišnja kuća bude otvorena za vreme otvorenog vikenda. Pored toga, što program „Budapest100” podstiče na zajedničko promišljanje o obnovi, teži da omogući nastajanje složnih zajednica stanara, skrećući pažnju na bogato arhitektonsko i kulturno nasleđe grada, kao i na njenu kreativnu upotrebu.

Ključne reči: Otvorene kuće, izgradnja zajednica, zajedničko promišljanje obnove.

1. IDEJA ROĐENA U OSA ARHIVU

Ideja programa „Budapest100” nastala je 2011. godine, na stogodišnjicu Goldbergerove kuće, koja je danas sedište Arhiva Otvoreno Društvo (Open Society Archives - OSA).³ Porodica Goldberger, kao jedna od najvećih industrijalaca tekstila, zbog potrebe proširenja firme, pored zgrade u Starom Budimu, kupila je i plac u Pešti, u ulici Janoša Aranja, na kojoj je početkom 1910-ih godina izgradila svoju veoma modernu kuću – danas je u ovoj obnovljenoj zgradi sedište Srednje-Istočno-Evropskog Centra Znanja, Arhiva Otvoreno Društvo i Centralne Galerije.

Nije samo Goldbergerova fabrika bila čuvena po tome, što je posebnu pažnju poklanjala radnicima, već i institucija koja je danas u Goldbergerovoj kući: to je jedan od činilaca uspeha, koji već sto godina karakteriše organizacije koje u njoj rade. Oni koji su danas tamo zaposleni veoma vole i kuću, te se za njih i nije postavljalo pitanje da li je potrebno proslaviti njen 100. rođendan. Međutim, imali su jednu veliku ideju, da bi ovaj praznik mogao postati praznik čitavog grada – tako su mogućnost proslave rođendana proširili na

¹ Nora Nemet (Németh Nóra), istoričar umetnosti, Contemporary Architecture Center, Budapest, tel: +3630/869-1695, e-mail: naemeth_nora@mailbox.hu, kutatas.budapest100@kek.org.hu

² Enike Tolnai-Paloci (Tolnai-Pálóczy Enikő), istoričar umetnosti, Contemporary Architecture Center, Budapest, tel: +3630/421-7926, e-mail: paloczy.eniko@gmail.com, kutatas.budapest100@kek.org.hu

³ Istorija zgrade se nalazi na veb-sajtu Arhiva: <http://www.osaarchivum.org/about-us/goldberger-house> [korišćeno: 2013-08-10]

svaku stogodišnju Budimpeštansku kuću, i to na vikend koji je najbliži stotom danu u godini. Bila je to zaista jednostavna ideja – ali kako sve to ostvariti u gradu koji broji 2 miliona stanovnika?

Slika 1. Goldbergerova kuća nekad i sad [osa.hu]

2. PROCES ORGANIZACIJE PROGRAMA „BUDAPEST100”

Budući da je od samog začetka ove ideje program trebao da bude civilna gradska proslava sa učešćem stanara i zajednica, bilo je jasno da se to može dobro organizovati sa volonterima, u timskom radu. Za organizovanje profesionalne grupe, i stvaranje organizacione logistike korisno je bilo udružiti se sa Centrom Moderne Arhitekture, te je tako, sveukupno u rukovodećem timu bilo arhitekata, istoričara, menadžera i sociologa.

Oni su usmeravali više desetina oduševljenih volontera i stanara da bi se organizovao jedan vikend prepun fantastičnih programa. Ali šta je zapravo značio ovaj višemesečni posao?

2.1. ISTRAŽIVANJE

Najpre je bilo potrebno pronaći „slavljenike”, to jest trebalo je otkriti koje su zgrade stare 100 godina. Osnovu prve liste činile su već objavljeni tomovi arhitektonske topografije Budimpešte,⁴ potom knjiga o mađarskoj arhitekturi kraja XIX i početka XX veka [A századforduló magyar építészet],⁵ kao i lokalni spiskovi zaštićenih zgrada.

Godine 2013-te najviše adresa stogodišnjih kuća pribavljeno je iz negdašnjih izvora (u službenim glasicima su objavljivani datumi odobrenja građevinskih dozvola),⁶ uz

⁴ Budapest építészet topográfia 1-3.: Déry Attila (szerk.): V. kerület, VI-VII. kerület, VIII. kerület, Budapest, Terc Kiadó, 2005-2008.

⁵ Gerle János, Kovács Attila, Makovecz Imre: A századforduló magyar építészet, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bonex, 1990.

⁶ Najčešće je to službeno, stručno glasilo *Építő Ipar* koje je izlazilo između 1876. i 1921. godine, a koje je objavljivalo materijale sa sednica Odbora za individualnu stambenu izgradnju, u kome su osim tačnog datuma sednice, date tačne adrese, brojevi parcela objekata, izvođači radova i arhitekta te su naznačeni i brojevi odluka. Zbog toga je to najtačniji mogući izvor istorije arhitekture. Ove materijale je objavljivalo i poluslužbeno glasilo *Vállalkozók Lapja*.

pomoć georeferenciranih mapa istorijske topografije Budima i Pešte.⁷ Osim toga, mnogo podataka smo nasledili iz već sačinjenih spiskova, nadalje jedan istoričar umetnosti je ove godine publikovao ilustrirani vodič o secesiji u Budimpešti [*Szeecessziós Budapest*],⁸ u kojoj su publikovani bazični podaci, između ostalog i datumi gradnje.

Polazeći od te liste istoriju pojedinih kuća istraživali su istoričari umetnosti, istoričari i arhitekta, ponajviše u Arhivu grada Budimpešte, u Zbirci planova Arhitektonskog odeljenja,⁹ potom u bibliotekama i zavičajnim zbirkama. Na žalost upotrebne dozvole nisu u potpunosti sačuvane, i teško ih je istraživati, te smo zbog toga bili popustljivi u pogledu tačnosti ustanovljenih datuma.

Međutim, smatramo važnim, da su prikupljeni podaci prezentovani u jednoj tabeli, koja predstavlja osnov za veb-sajt *budapest100.hu*, na kojoj je svaka zgrada dobila svoj karton zajedno sa fotografijom i zanimljivostima vezanim za nju.

U cilju efikasnije organizacije istraživanja, i radi pospešivanja praktične nastave mladih studenata arhitekture, istorije umetnosti, sociologije i istorije, ove godine smo, za pripremu trećeg programa Budapest100 organizovali istraživački seminar na Filozofskom Fakultetu Univerziteta Etveš Lorand. Tom prilikom su studenti, organizovani u istraživačke grupe, pripremili dokumentaciju za 25 zgrada. Za njih je to bila dobra prilika da steknu praksu u istraživanju a i da pomognu ovoj manifestaciji. Pored toga, sačinjeni seminarski radovi će obogatiti i materiju novog leksikona o Budimpešti, koja se priprema u Zbirci Budimpešte Biblioteke Ervin Sabo.

Istraživanja su ne jednom ove malo pohabane, stare zgrade „presvukle” u koloritne odore. Ove istorije objekata dale su nadahnuće programima, sačinjeni su tabloi, organizovana predavanja i promocije zgrada tokom otvorenog vikenda.

2.2. SUSRETI STANARA, ORGANIZOVANJE PROGRAMA

Kada je lista već bila sastavljena, u toku pripreme faze bilo je potrebno još samo o tome obavestiti stanare dotičnih zgrada. Sve to su naši volonteri započeli ličnom dostavom obaveštenja, stupajući u kontakt sa stanarima zgrada, koji su većim delom bili iznenađeni takvom inicijativom.

⁷ Za identifikaciju negdašnjih tačnih adresa koristili smo georeferencirane katastarske mape, koje sadrže i brojeve parcela: Buda és Pest történeti topográfiaja georeferált térképekkel, Arcanum kiadó, 2007. Sa trideset georeferenciranih mapa i sledećim topografskim registrima u digitalizovanoj verziji: Buda város topográfiai mutatója. I. Vár, Krisztinaváros. Összeállították: Felhő Ibolya, Gál Éva. Bp., 1980. (Topográfiai mutatók II.) Pest város topográfiai mutatója. 1. Belváros, Lipótváros. Összeáll.: Bácskai Vera. Bp., 1975. /Topográfiai mutatók I./; Pest város topográfiai mutatója. 2. Terézváros. 1—2. Összeáll.: Bácskai Vera. Bp., 1982. /Topográfiai mutatók III./; Pest város topográfiai mutatója. 3. Ferencváros. Összeáll.: Bácskai Vera, Hidvégi Violetta. Bp., 2000. /Topográfiai mutatók IV./

⁸ Kovács Dániel-Batár Zsolt: *Szeecessziós Budapest*, Budapest, Andron Könyv, 2013.

⁹ Zbirka planova visokogradnje Budimpeštanske samouprave: XV.17.d.329. Dalje informacije videti na veb-sajtu arhiva: <http://bfl.archivportal.hu/index.php?action=tervtar> [korišćeno: 2013-08-10]

U zbirci se mogu istraživati sačuvani planovi, i to prema brojevima parcele: na osnovu toga i pomoću druge pisane arhivske građe može se rekonstruisati istorijat pojedinih zgrada.

Slika 2. Kovertiranje i raspodela pisama obaveštenja volonterima
[<http://www.facebook.com/budapest100>]

U sve većoj izolovanosti gradske zajednice danas ne možemo ni pretpostaviti koliko ozbiljnu ulogu može imati jedan takav program u (ponovnom) učvršćivanju stambene zajednice – i priznajmo, to često nije lak zadatak, budući da su ljudi u početku nepoverljivi.

Slika 3. Otvaraju se vrata [fotografija: Balaž Mohai]

Ali, mnogo napora većim delom urodi plodom: radosno je svake godine videti kako se ljudi otvaraju prema pozitivnim inicijativama, oduševljeni stanari pokazuju stare fotografije, pričaju dogodovštine, a ponekad otvore i vrata svojih domova, izuzev podruma i tavana.

Dvorišta, kružni hodnici postaju prostor za koncerte, pijace antikviteta, ples i modne revije, a bilo je slučajeva, da su stanari, nakon završetka javnog programa, iza zatvorenih vrata slavili za sebe i uspešan vikend.

Rad stanara i volontera pomažu tri tzv. susreta stanara gde se rađaju i postepeno obogaćuju programski planovi pojedinih zgrada za otvoreni vikend.

Slika 4. Susret stanara [Fotografija: Gabor Čanadi]

Zapravo taj zajednički rad i zajedničko delovanje je jedna od ključnih tačaka programa, jer ova proslava može biti zajednička ponajviše tako, ako tome i mi sami pokušamo da damo svoj doprinos. U protekle tri godine put nam pokazuje više odličnih primera koje treba slediti, to, kako je moguće na osnovu programa zbližiti jednu zajednicu, podstaći interedovanje stanara prema vrednostima sopstvenog vlasništva i prema upoznavanju i uređenju svoje okoline.

2. 3. OTVORENI VIKEND

Kada je sve već pripremljeno, sledi ubiranje plodova višemesečnog rada tokom jednog programskog vrtloga koji je ove godine već animirao 18.000 ljudi, a gde su u glavnoj ulozi stogodišnji savremenici, kuće koje su ukrašene za slavlje, i naravno, stanovnici grada. Jedini uslov za pridruživanje otvorenom vikendu je taj da kuće koje u tome učestvuju, otvore svoja vrata pred zainteresovanima.

Lakšem snalaženju doprinosi sveska sa mapom i programima koju izdajemo svake godine. Pomoću nje može se krenuti u otkrivanje stambenih zgrada, institucija, crkava i to učešćem u programima ili jednostavnom šetnjom.

Slika 5. Iz programa otvorenog vikenda [<http://www.facebook.com/budapest100>]

3. ZAKLJUČAK I VIZIJA

Uspeh inicijative nadmašio je prvobitna očekivanja: to pokazuje da iz godine u godinu u svojstvu organizatora ili posetilaca sve više ljudi pristupa programu, oni već očekuju ovaj događaj i sve više njih zapaža u kako čudesnom gradu živi.

Njena uloga je važna ne samo sa aspekta boljeg upoznavanja nasleđa koje nas okružuje, već i sa aspekta (ponovnog) učvršćivanja stambene zajednice. Stanovništvo centra grada pretežno čine stariji građani, tako se tokom programa susreću različite generacije, te jedni s drugima mogu razmeniti znanje i iskustvo.

Jedan od najvažnijih ciljeva je da stanari izvrše što više sitnih, zajedničkih poslova renoviranja, te da za njih postane sve važnije stanje sopstvenog arhitektonskog okruženja. Želja nam je da i nadalje jača ova lepa praksa, da članovi stambene zajednice stogodišnjih savremenika pronađu jedan drugog, kako ne bi živeli samo jedan pored drugog već da bi živeli zajedno.

MY HOME IS MY CASTLE – AND IT’S ALSO YOURS FOR A WEEKEND

Budapest100 as a project to make the 100-year old buildings contemporary

Summary: *Budapest100 was launched in 2011 by Open Society Archives and KÉK Contemporary Architecture Centre to celebrate 100-year-old buildings in Budapest, with the participation of volunteers, locals and residents. The open house weekend gives the guests a chance to visit not only well-maintained, historic buildings, but also run-down apartments or industrial buildings. The only term of participation is that the 100-year-old house should be opened during that weekend. Meanwhile Budapest100 initiates joint thinking about renewal and encourages the creation of coherent residential communities, it also draws attention to the rich built and cultural heritage of the city and the creative ways of using it.*

Keywords: *Open buildings, (re)building communities, joint thinking about renewal.*